A kis- és középvállalatok szerepe a magyar, a román és a szlovák gazdaságban

NÉMETHNÉ GÁL ANDREA

1. Bevezetés

A rendszerváltás után a közép-kelet-európai országokban a kis- és középvállalkozások (továbbiakban KKV-k) gazdasági jelentősége folyamatosan nőtt. Ennek megfelelően a szektor megerősítése, fejlődésének támogatása a gazdaságpolitika egyik fontos célkitűzése lett minden országban, de ez a célkitűzés az Európai Unióhoz való csatlakozással vált igazán hangsúlyossá. A helyes gazdaságpolitikai irányok meghatározásához szükség van a vállalkozások helyzetét feltáró, megbízható adatokra és elemzésekre.

A kis- és középvállalkozásokra koncentráló vállalkozás-statisztikai megfigyelések rendszere most van kialakulóban, aminek három fő iránya: a vállalkozói gondolkodás és készség, a vállalkozói aktivitás és a vállalkozást befolyásoló környezet vizsgálata (Román 2007. 68).

A tanulmány a *vállalkozói aktivitás* bemutatását állítja középpontba. Elsődleges célja a magyar, a román és a szlovák kis- és középvállalkozások gazdasági súlyának összehasonlítása a vállalkozások számára és teljesítményére vonatkozó legfontosabb mutatók időbeli alakulásának elemzésével. A rendelkezésre álló adatok[1] alapján bemutatásra kerülnek azok az azonosságok és különbségek, amelyek a három ország KKV-szektorának gazdasági szerepvállalását jellemzik a foglalkoztatás, a nettó árbevétel, a bruttó hozzáadott érték és az export vonatkozásában.

Az adatok összehasonlítása előtt fontos beszélni egyrészt a nemzetközi adatok összehasonlíthatóságáról, másrészt pedig arról, hogy milyen makrogazdasági környezet veszi körül a szektor vállalkozásait az egyes országokban. Így másodlagos célként megjelenik a *vállalkozást befolyásoló környezet* említett elemeinek összehasonlító vizsgálata is.

2. A kis- és középvállalkozások fogalma és környezete

2.1. Jogharmonizáció a kis- és középvállalkozások definiálása terén

A kis- és középvállalkozások körének törvény általi meghatározása több kritérium alapján történik. Ezek közül a foglalkoztatottak létszáma az elsődleges, a statisztikák többsége csak ezt veszi figyelembe a vállalkozások méret szerinti besorolásakor. Ennek egyik oka, hogy az egyéb kritériumok (a nettó árbevétel és a mérlegfőösszeg

[1] Az adatok forrása:
Magyarország: Központi Statisztikai Hivatal (KSH), Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (GKM): Kis- és középvállalkozások helyzete. Éves jelentések 2003–2004 és 2005–2006.
Románia: National Institute of Statistics (INS), National Agency for SMEs and Cooperatives (NASMEC)
Szlovákia: Statistical Office of the Slovak Republic (SUSR), National Agency for Development of SMEs (NADSME).

maximuma, függetlenségi kritériumok) az évek során változtak, ami megnehezíti az időbeli összehasonlítást. A másik ok, hogy a nemzetközi statisztikák is csak a létszámot használják csoportképző ismérvként, vagyis a térbeli összehasonlítás is csak így lehetséges.

A KKV-k definiálására vonatkozó magyar, román és szlovák jogalkotás alkalmazkodott az Európai Unió gyakorlatához azzal, hogy az Európai Bizottságnak a foglalkoztatottak számára vonatkozó, 1996-ban megfogalmazott ajánlását[2] 1999-ben jogszabályi szintre emelte.[3] Az éves nettó árbevételre és a mérlegfőösszegre vonatkozó kritériumokat ekkor még országonként eltérően határozták meg. Az egységesítésre 2004-ben került sor, amikor az Európai Bizottság 2003-as ajánlásának[4] megfelelő összeghatárokat építette be mindhárom ország a saját jogszabályaiba.[5] A jelenleg hatályban lévő egységes KKV-definíció említett elemei az 1. táblázatban láthatók. A definíció további eleme, hogy a KKV-szektorba tartozó vállalkozásokban az állam és az önkormányzat részesedése külön-külön és együttesen sem haladhatja meg a 25%-ot. Emellett az ajánlás részletesen kitér arra is, hogy mikor tekinthető egy vállalkozás más vállalkozásoktól függetlennek, partnervállalkozásnak és kapcsolódó vállalkozásnak.

1. táblázat. A kis- és középvállalkozások meghatározása

Méret	Foglalkoztatottak száma (fő)	Éves nettó árbevétel maximuma	Mérlegfőösszeg maximuma
Mikro	0–9	2 millió EUR	2 millió EUR
Kis	10–49	10 millió EUR	10 millió EUR
Közép	50–249	50 millió EUR	43 millió EUR

A fentiekből következik, hogy a tanulmányban vizsgált országok KKV-szektoraira vonatkozó idősorok összehasonlítása az 1999-es év adataitól kezdve lehetséges, mivel ekkor már a foglalkoztatottak száma szerint egységes definíciót alkalmazott a három ország. A további kritériumok ugyan 2004-ig még eltérőek voltak, de ezek csak a pályázatok elbírálásánál, támogatások odaítélésénél játszottak szerepet, a vállalkozások statisztikai célú besorolásánál nem, így ez az összehasonlítást nem zavarja.

2.2. Makrogazdasági környezet

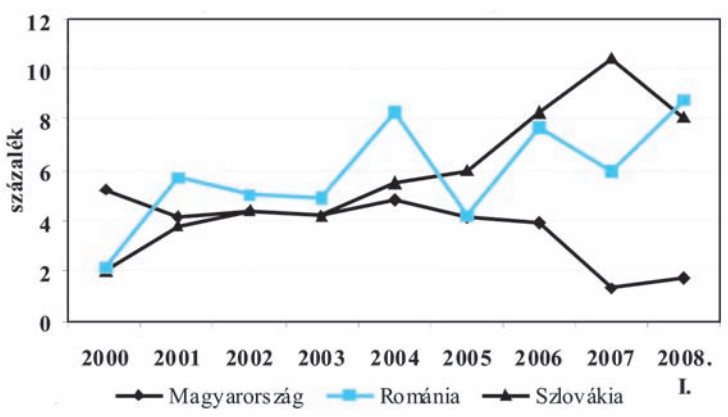
A kis- és középvállalkozások gazdasági szerepének, súlyának elemzése előtt fontos megvizsgálni azt a makrogazdasági környezetet, amely „körülveszi” a szektort az egyes országokban, mert a vállalkozások teljesítményének megítélése nem függetleníthető attól a közegtől, amelyben működnek. A makrogazdasági környezet szá-

[2] Commission Recommendation 96/280/EC.
[3] Magyarország: 1999. évi XCV. tv., Románia: Law.No.133/1999., Szlovákia: Act No.231/1999.
[4] Commission Recommendation 2003/361/EC.
[5] Magyarország: 2004. évi XXXIV. tv., Románia: Law.No.346/2004. Szlovákia: Act No.172/2005.

mos összetevőjét lehetne itt figyelembe venni, de a tanulmány három olyan alapvető mutató országok közötti összehasonlítására koncentrál, amelyek jól jellemzik a gazdaság általános állapotát: gazdasági növekedés, infláció és munkanélküliség.

A *gazdasági növekedés* mérése a bruttó hazai termék (GDP) reálértékének évenkénti százalékos változásával történik (1. ábra).

A bruttó hazai termék növekedési üteme mindhárom országban kisebb-nagyobb ingadozásokat mutat, de Szlovákia és Románia esetében alapvetően növekvő, míg Magyarország esetében alapvetően csökkenő tendencia figyelhető meg. 2001 és 2005 között nem tapasztalható jelentős eltérés a három ország adatai között, a GDP növekedési üteme évi 4–6% között mozgott (kivéve 2004-ben Románia kiugróan magas, 8,3%-os növekedését). 2006-tól kezdve azonban a szlovák és a román gazdaság dinamikája lényegesen meghaladta a magyarét, sőt az egész Európai Unióban kiemelkedően magas szintet ért el: csak két új tagállam, Lettország és Észtország gazdasági növekedése volt a szlovák és a román növekedésnél némileg intenzívebb (Belyó et al. 2007. 1).

Forrás: KSH, INS, SUSR adatai alapján saját szerkesztés

1. ábra. A bruttó hazai termék reálértékének változása
(2000. évi összehasonlító árakon, előző év = 100%)

Természetesen az sem mellékes, hogy milyen szintű az a gazdasági teljesítmény, amit – a bemutatott növekedés eredményeként – az egyes országok elértek. E tekintetben a nemzetközi összehasonlításokhoz használt legfontosabb mutató az *egy főre jutó GDP*, melynek 2007-re vonatkozó adatait a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat. Az egy főre jutó GDP összehasonlítása 2007-ben

Ország	Egy főre jutó GDP	
	folyó áron	vásárlőerő-paritáson*
	ezer EUR/fő	
Magyarország	10,04	15,98
Románia	5,63	10,00
Szlovákia	10,12	17,00
Magyarország/Románia	1,78	1,60
Magyarország/Szlovákia	0,99	0,94

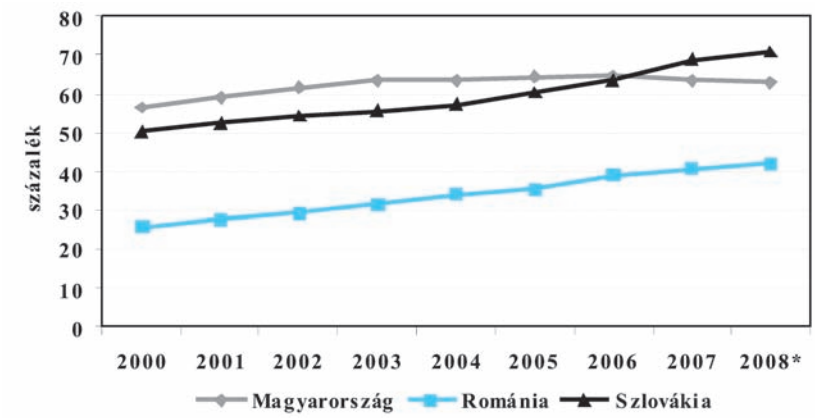
*Kiszűrve az egyes országok árszínvonalbeli különbözőségének hatását.

Forrás: Eurostat adatai alapján saját számítás

Nemzetközi összehasonlítás céljára a vásárlóerő-paritáson[6] mért adatok az alkalmasabbak, mert ezek nem tartalmazzák az országok eltérő árszínvonalának hatását. Látható, hogy 2007-ben Szlovákia mutatója volt a legmagasabb, ettől kissé elmaradt (6%-kal) a magyar adat, amely azonban 60%-kal magasabb volt, mint Románia egy főre jutó GDP-je. Tehát a szlovák és a magyar gazdaság teljesítményének színvonala megközelítőleg azonos, bár a növekedési ütemeket figyelembe véve valószínűsíthető, hogy a következő néhány évben Szlovákia az eddiginél jelentősebb előnyre fog szert tenni Magyarországhoz képest a gazdasági versenyben. Románia teljesítménye egyelőre jelentősen elmarad a másik két országétól, de a legfrissebb növekedési adatok arra engednek következtetni, hogy a lemaradás mértéke gyorsan fog csökkenni a következő években.

Ezt támasztja alá a 2. ábra is, ahol az egyes országok vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GDP-jének az Európai Unió (27 tagország) átlagához viszonyított értékei láthatók. Az adatok tanúsága szerint mindhárom ország gazdasági teljesítménye elmarad az Európai Unió átlagától, de míg Szlovákia és Románia a teljes vizsgált időszakban egyre közelebb került ehhez az átlaghoz, addig Magyarország 2006 után távolodott tőle. Az Eurostat előrejelzése szerint 2008-ban a szlovák mutató meghaladhatja a 70%-ot, tovább növelve ezzel a Magyarországhoz képesti előnyét. Bár a román egy főre jutó GDP még mindig csak az uniós átlag 40%-a körül mozog, a nyolc évvel korábbi mintegy 26%-os értékhez viszonyítva ez mégisnagymértékű fejlődésre utal.

[6] PPP (Purchasing Power Parity): Azt mutatja, hogy meghatározott termékkörre (itt a GDP-re) nézve egy ország pénzének hány egysége rendelkezik ugyanakkora vásárlóerővel, mint a referenciavaluta egysége. Az Eurostat által bevezetett referenciavaluta a PPS (Purchasing Power Standard), amelynek definíciója: 1 PPS vásárlóereje azonos 1 euróéval az Európai Unió egészének szintjén (Oblath 2005).

* előrejelzés

Forrás: Eurostat adatai alapján saját szerkesztés

2. ábra. Az egy főre jutó GDP vásárlóerő-paritáson számított értékei az Európai Unió átlagához képest (EU-27 = 100%)

A fentiek alapján elmondható, hogy az elmúlt közel egy évtizedben a szlovák és a román kis- és középvállalkozások egy-egy dinamikusan fejlődő gazdaság részesei lehettek, ugyanakkor ez a fejlődés nem kis mértékben éppen a KKV-k teljesítményének köszönhető (ennek igazolása a tanulmány további részében található). A magyar kis- és középvállalkozások ugyan nem érzékelhették ezt a fajta dinamikát, de Magyarország 2005-ig nem volt lényeges lemaradásban a két szomszédos országhoz képest sem a gazdasági növekedés, sem a teljesítmény terén. (Ezt fontos hangsúlyozni a KKV-szektor teljesítményének későbbi értékelése szempontjából.)

Mindhárom ország gazdaságában jelen vannak olyan egyensúlytalansági tényezők, amelyek veszélyeztethetik az eddig elért eredményeket, ezért a nemzeti gazdaságpolitikák kialakításakor ezekre kiemelt figyelmet kell fordítani. Ilyen tényezők lehetnek többek között a külkereskedelmi mérleghiány, a külső eladósodás, a magas költségvetési deficit vagy az infláció és a munkanélküliség emelkedése. Ezek közül az infláció és a munkanélküliség alakulása van legközvetlenebb hatással a kis- és középvállalkozások tevékenységére, ezért a tanulmány ezekre koncentrál.

Az *infláció* mértéke közvetlen és gyorsan érzékelhető hatással van a belföldi fizetőképes kereslet alakulására, és ezen keresztül – az elsősorban belső piacra termelő – kis- és középvállalkozások piaci lehetőségeire és végső soron jövedelemtermelő képességére. A *munkanélküliség* alakulása több szempontból is nagy hatással van a KKV-szektor vállalkozásaira. Egyrészt a magas munkanélküliség növelheti az ún. kényszervállalkozások számát, ez azonban sokkal inkább jelent mennyiségi, mint minőségi növekedést a szektor számára. Másrészt a kis- és középvállalkozásoknak hagyományosan nagy szerep jutott és jut a munkanélküliség elleni küzdelemben, mert a rend-

szerváltó országokban csak ez a szektor volt képes növelni foglalkoztatottainak létszámát, mérsékelve ezzel a strukturális átalakulásból és a nagyvállalati elbocsátásokból adódó kedvezőtlen munkaerő-piaci tendenciákat (Ubreziová et al. 2008. 360).

Az infláció mérésére általánosan használt mutató az *inflációs ráta* (*fogyasztói árindex)*, a munkanélküliség esetében pedig a *munkanélküliségi ráta* (regisztrált munkanélküliek/gazdaságilag aktív népesség). A három vizsgált ország adatainak összehasonlítását a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat. Az infláció és a munkanélküliség alakulásának összehasonlítása

Év	Inflációs ráta (%)			Munkanélküliségi ráta (%)		
	Magyar-ország	Románia	Szlovákia	Magyar-ország	Románia	Szlovákia
2000	9,8	40,7	12,0	6,4	10,5	18,6
2001	9,2	30,3	7,3	5,7	8,8	19,2
2002	5,3	17,8	3,3	5,8	8,1	18,5
2003	4,7	14,1	8,5	5,9	7,2	17,4
2004	6,8	9,3	7,5	6,1	6,2	18,1
2005	3,6	8,6	2,7	7,2	5,9	16,2
2006	3,9	4,9	4,5	7,5	5,2	13,3
2007	8,0	6,6	2,5	7,4	4,1	11,0
2008. I.	6,7	3,3	4,4	7,8	3,8	8,3

Forrás: KSH, INS, SUSR

2000-ben Magyarország mutatói voltak a legkedvezőbbek mind az infláció, mind a munkanélküliség tekintetében, Romániában a kiugróan nagymértékű infláció, Szlovákiában pedig a munkanélküliek igen nagy aránya jelentett súlyos problémát. Az adatok időbeli alakulását vizsgálva megállapítható, hogy a legjelentősebb javulást a román gazdaság érte el az infláció leszorításával, amelynek szintje 2008. I. félévében – a három országot tekintve – a legalacsonyabb volt. Kisebb-nagyobb ingadozások mellett a magyar és a szlovák infláció mértéke is csökkent a vizsgált időszakban, de míg Magyarországon 2007-ben újra „megugrott" a mutató, addig Szlovákia tudta tartani a viszonylag alacsony szintet. Szlovákia jó eredményt ért el a munkanélküliség elleni küzdelemben is: bár a három ország mutatója közül még mindig a szlovák munkanélküliségi ráta a legmagasabb, de nyolc év alatt több mint 10%-pontos csökkenést sikerült elérni. Folyamatos javulás figyelhető meg Romániában is, ahol 2008. I. félévében a három ország közül a legkisebb volt a munkanélküliek aránya. Ezzel szemben Magyarországon 2001 óta lassan, de folyamatosan nőtt a mutató értéke.

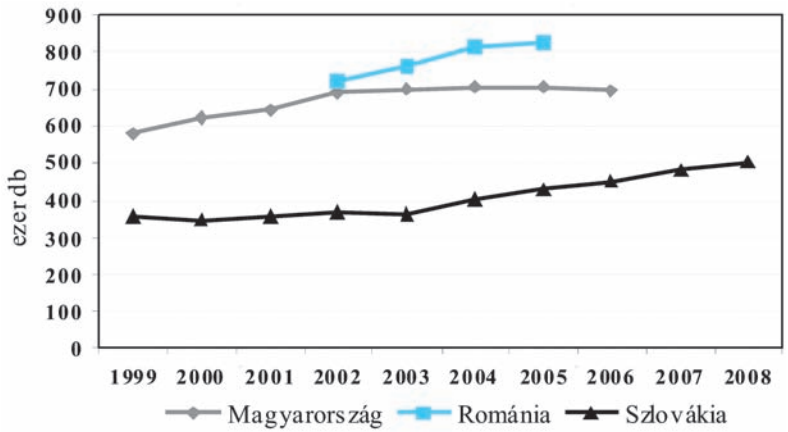
Így tehát Romániában és Szlovákiában kedvező, Magyarországon pedig kedvezőtlen tendenciák érvényesültek mind az infláció, mind a munkanélküliség alakulása terén. Mivel azonban az időszak elején a magyar gazdaság rendelkezett a legjobb mutatókkal, ezért a három ország inflációs és munkanélküliségi rátájának jelenlegi

szintje – és így ebből a szempontból a három gazdaság állapota – nagyon hasonlónak mondható.

3. A KKV-szektor gazdasági súlya

3.1. A működő kis- és középvállalkozások száma és összetétele

A gazdasági teljesítmény értékelése szempontjából a regisztrált vállalkozások közül célszerű csak a *működő vállalkozásokat*[7] vizsgálni, ezért a tanulmányban található adatok csak erre a vállalati körre vonatkoznak (3. ábra).

Forrás: KSH, INS, SUSR adatai alapján saját szerkesztés

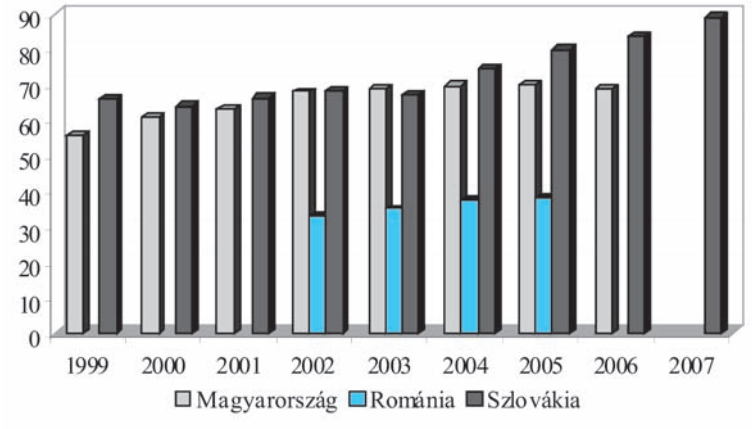
3. ábra. A működő kis- és középvállalkozások száma (ezer db)

A *működő kis- és középvállalkozások száma* mindhárom országban növekvő alaptendenciát mutatott a vizsgált időszakban,[8] bár némileg eltérő módon. Magyarországon 1999 és 2004 között történt jelentősebb emelkedés (580 ezerről 700 ezerre nőtt a KKV-k száma), az uniós csatlakozás óta viszont stagnál ez az érték. Ezzel szemben Szlovákiában éppen 2003-ig figyelhető meg stagnálás, és az ország uniós csatlakozása után élénkült meg a vállalkozási kedv: 2003 és 2008 között 350 ezerről 500 ezerre nőtt a KKV-szféra vállalkozásainak száma. Sajnos a román adatsor meglehetősen hiányos, de a növekvő tendencia itt is jól látható.

[7] A magyar és a szlovák statisztikai módszertan – az európai uniós normákkal összhangban – egyformán határozza meg a működő vállalkozások körét: „A vállalkozás a tárgyévben rendelkezett árbevétellel vagy volt foglalkoztatottja" (Forrás: KSH és SUSR honlap). A Romániában alkalmazott definíció ettől némileg eltér: „A vizsgált időszakban a vállalkozás termékeket vagy szolgáltatásokat állított elő, költségei voltak és mérleget készített" (Forrás: Romanian Statistical Yearbook 2006. p. 570.). Ez a meghatározás lényegében ugyanúgy a gazdasági aktivitást mutató vállalkozásokat tekinti működőnek, mint az előző, így ez az eltérés az összehasonlítást nem zavarja. Fontos még megjegyezni, hogy a vállalkozásokra vonatkozó statisztikai adatszolgáltatás mindhárom országban a pénzügyi ágazatba tartozó vállalkozások kiszűrésével történik.

[8] A 2.1. fejezetben leírt okok miatt az összehasonlítás 1999-től kezdődik, és a legfrissebb adatokig tart. Sajnos a rendelkezésre álló adatok köre országonként és témánként változó.

A vállalkozások számának országok közötti összehasonlítása kizárólag a 3. ábra adatai alapján nem célszerű, mert a három gazdaság mérete jelentősen különbözik egymástól. A *vállalkozássűrűség* mutató kiküszöböli a nagyságrendbeli különbségeket azzal, hogy ezer lakosra vetíti a vállalkozások számát, így téve összehasonlíthatóvá az adatokat (4. ábra).

Forrás: KSH, INS, SUSR adatai alapján saját szerkesztés

4. ábra. Vállalkozássűrűség (működő KKV-k száma / ezer lakos)

Látható, hogy a magyar és a szlovák vállalkozássűrűség nagyságrendileg azonosnak tekinthető, azonban a Szlovákiában megfigyelhető dinamikusabb növekedés miatt a legfrissebb adatok már lényegesen eltérnek: Magyarországon mintegy 70, Szlovákiában pedig közel 90 vállalkozás jut ezer lakosra. Ugyan a három ország közül Romániában van a legtöbb kis- és középvállalkozás, de a lakosság számához viszonyítva ez mégis a legkisebb: ezer főre vetítve nem éri el a 40-et. Az Eurostat adatai szerint az Európai Unióban átlagosan 40 kis- és középvállalkozás jutott ezer lakosra 2005-ben, vagyis a magyar és különösen a szlovák adatok jóval átlag felettiek. Az adatok értékelésekor azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a mellékfoglalkozásként folytatott vállalkozások, a színlelt vállalkozók és a rejtett gazdaságba tartozó vállalkozások aránya Magyarországon meglehetősen magas (Román 2007. 73), Szlovákiában pedig a vállalkozások igen jelentős része egyéni vállalkozás (5. ábra).

A *vállalkozások összetételének* elemzésekor a legfontosabb csoportosítási szempont a *vállalkozás mérete*, ahol a besorolás a foglalkoztatottak száma[9] alapján történik (4. táblázat).

A táblázatban igen szembetűnő a KKV-k 99,8–99,9%-os aránya mindhárom országban, ami önmagában is elegendő annak alátámasztására, hogy ennek a vállalati

[9] A foglalkoztatottak közé tartoznak az alkalmazottak, az egyéni vállalkozók, a társas vállalkozások tagjaként foglalkoztatottak és a segítő családtagok. A nem főfoglalkozású egyéni vállalkozók és a társas vállalkozások nem főfoglalkozású tagjai 0,5-es súllyal kerülnek beszámításra (Kállay et al. 2005. 131).

körnek a kiemelkedően hangsúlyos gazdaságpolitikai kezelése mindenképpen indokolt. Emellett az is látható, hogy a mikrovállalkozások aránya nemcsak kimagaslóan a legnagyobb, hanem (a magyar és a szlovák adatokat tekintve) 1999 és 2005 között még nőtt is, elsősorban a középvállalkozások rovására.

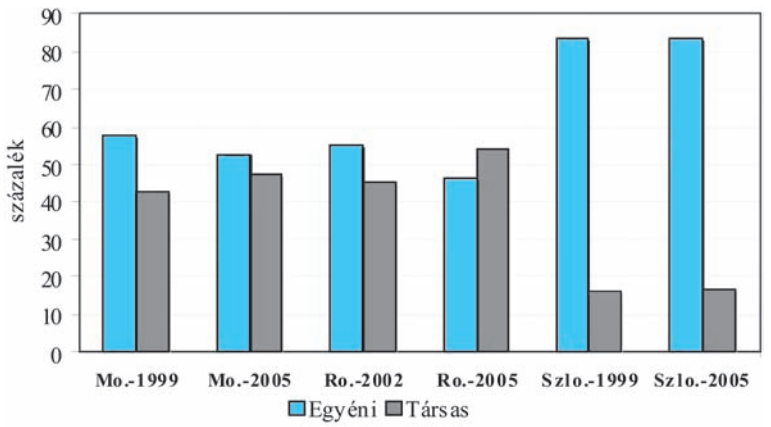
Területileg összehasonlítva az adatokat megállapítható, hogy Romániában a legkisebb a mikrovállalkozások aránya, Szlovákiában pedig a legnagyobb, a kis- és közepes méretű vállalkozások esetén pedig éppen fordított a helyzet. Magyarország ebből a szempontból a másik két ország között helyezkedik el, így az *átlagos vállalatméret*[10] Magyarországon nagyobb (6 fő), mint Szlovákiában (5 fő), de kisebb, mint Romániában (9 fő) (az Európai Unió átlaga 7 fő volt 2005-ben (Flash Eurobarometer 196., 2007. 11).

4. táblázat. A működő vállalkozások vállalatméret szerinti megoszlása (%)

Méret	Magyarország		Románia		Szlovákia	
	1999	2005	1999	2005	1999	2005
Mikro	94,6	95,0	n.a.	93,8	96,2	96,7
Kis	4,3	4,2	n.a.	4,8	2,6	2,5
Közép	0,9	0,7	n.a.	1,1	1,0	0,7
KKV	99,8	99,9	n.a.	99,8	99,8	99,8
Nagy	0,2	0,1	n.a.	0,2	0,2	0,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH, NASMEC, SUSR

A vállalkozások összetételét a *vállalkozási formák* két fő csoportja (egyéni-társas) szerint vizsgálva a következő arányokat kapjuk a három országban (5. ábra):

Forrás: KSH, INS, SUSR adatai alapján saját szerkesztés

5. ábra. A működő vállalkozások megoszlása vállalkozási formák szerint (%)

[10] A foglalkoztatottak egy vállalkozásra jutó átlagos száma. Az adatok forrása: KSH, INS, SUSR 2005-re vonatkozó adatai alapján saját számítás.

Az 5. ábra az 1999-es (Románia esetén a rendelkezésre álló legkorábbi adat 2002-es) és a 2005-ös állapotot mutatja. A kezdeti időszakhoz képest mindhárom országban csökkent az egyéni vállalkozások és nőtt a társas vállalkozások aránya, azonban kizárólag Románia 2005-ös vállalati szerkezetében haladta meg a társas vállalkozások aránya az egyéni vállalkozásokét. Nagyon szembetűnő, hogy míg Magyarországon és Romániában 50-50% közelében mozog a két vállalatcsoport aránya, addig Szlovákiában kiugróan magas az egyéni vállalkozások súlya. Mivel a társas vállalkozások átlagosan több munkavállalót foglalkoztatnak, mint az egyéniek, ezért ez az adatsor részben megmagyarázza az országok átlagos vállalatméret szerinti – korábban bemutatott – rangsorát.

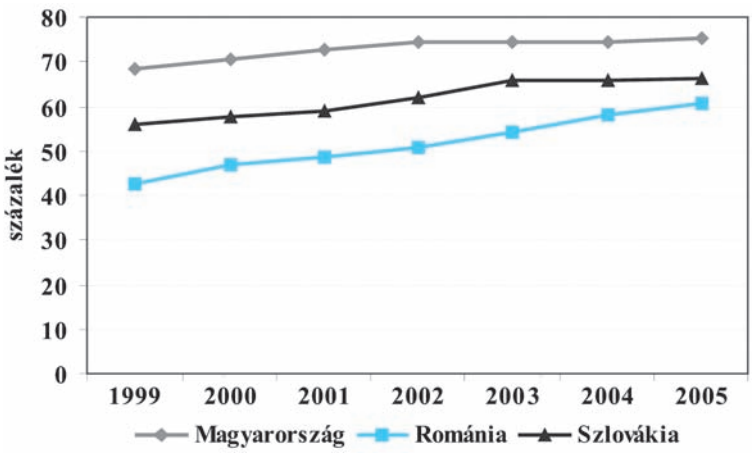
3.2. A kis- és középvállalkozások hozzájárulása az országok gazdasági teljesítményéhez

A *vállalkozói aktivitás* elemzésének egyik fontos összetevője a vállalatok teljesítmény- és versenyképességi jellemzőinek megfigyelése. A tanulmány az e témában leggyakrabban vizsgált négy mutató (foglalkoztatás, bruttó hozzáadott érték, nettó árbevétel, export) esetében hasonlítja össze a magyar, a román és a szlovák KKV-szektor nemzetgazdasági teljesítményhez való hozzájárulását.

3.2.1. Foglalkoztatás

A korábbiakban már említésre került, hogy a kis- és középvállalkozások minden országban jelentős szerepet töltenek be a foglalkoztatásban és így a munkanélküliség elleni küzdelemben. Az Európai Unió KKV-politikájának egyik központi eleme, hogy tovább kell javítani a kis- és középvállalkozások munkahelyteremtő képességét. Az Európai Bizottság közleménye szerint: „Míg az USÁ-ban a fennmaradó cégek átlagosan 60%-kal emelik meg foglalkoztatotti létszámukat működésük hetedik évére, addig Európában a fennmaradó cégek foglalkoztatásbővítése a 10–20%-os nagyságrendben mozog” (COM 2008. 394. 3). A Bizottság álláspontja szerint az európai KKV-knak ezt a viszonylag lassabb növekedését fokozni szükséges annak érdekében, hogy az Európai Unió sikeres lehessen a világgazdasági versenyben. A közelmúltban csatlakozott országoknak – közöttük a tanulmányban vizsgált három országnak – is fontos feladata, hogy hozzájáruljon ennek a célnak a megvalósításához. A téma fontosságára való tekintettel elsőként az összes foglalkoztatásból való részesedés[11] alapján történik a három ország KKV-szektorának összehasonlítása (6. ábra).

[11] Itt az „összes foglalkoztatott” a versenyszférában foglalkoztatottakat jelenti, a költségvetési szektor intézményeiben foglalkoztatottak nem szerepelnek az adatsorokban.

Forrás: GKM, INS, NADSME adatai alapján saját szerkesztés

6. ábra. A kis- és középvállalkozások részesedése a foglalkoztatásból (%)

Az adatok alátámasztják a fenti megállapítást: a foglalkoztatás nagyobb hányada mindhárom országban a kis- és középvállalkozásokhoz kapcsolódott, és ez az arány a vizsgált időszakban növekvő tendenciájú volt. Jól látszanak a vizsgált országok közötti különbségek is:

– A teljes időszakban a magyar KKV-szektor részesedett legnagyobb mértékben a foglalkoztatásból, míg a román a legkevésbé. Ennek egyik oka minden bizonnyal az, hogy Romániában nagyobb az átlagos vállalkozásméret, amiből arra lehet következtetni, hogy a foglalkoztatottak számának nagyvállalatokra történő koncentrációja nagyobb mértékű, mint Magyarországon.

– A szlovák kis- és középvállalkozások foglalkoztatásban betöltött szerepe is kisebb, mint a magyar KKV-ké. Ennek magyarázata valószínűleg az 5. ábrán látható jelentős eltérésben keresendő: Szlovákiában sokkal nagyobb a foglalkoztatási szempontból kisebb súlyú egyéni vállalkozások aránya, mint Magyarországon.

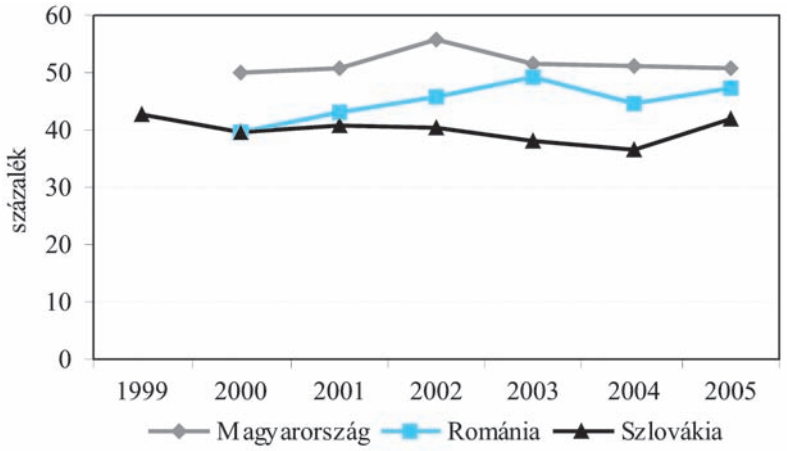
– Az egyes országok adatai között 1999-ben tapasztalható jelentős mértékű különbség folyamatosan csökkent a vizsgált időszakban. Ez abból adódott, hogy a legkisebb értékről „induló" román KKV-k foglalkoztatásból való részesedése közel 20%-ponttal nőtt, míg a szlovák arány 10, a magyar pedig 7%-ponttal emelkedett.

Mindezek következtében a kis- és középvállalkozások által foglalkoztatottak aránya mindhárom országban magas értéket ért el, a foglalkoztatottak 60–75%-a e vállalati körhöz kapcsolódik (az Európai Unió egészében ez az arány 67,1%-volt 2005-ben (Eurostat 2008, 1). Ennek az aránynak a további növekedése a magyar és a szlovák gazdaság esetén nem valószínű. Ezt támasztják alá a vizsgált két utolsó év adatai, amikor ebben a két országban már stagnálás volt tapasztalható. Romániában azonban a KKV-k foglalkoztatási súlyának további növekedése várható, mert – figyelembe

véve a viszonylag alacsony vállalkozássűrűséget – a kis- és középvállalkozások számának emelkedése valószínűsíthető a következő években.

3.2.2. Bruttó hozzáadott érték

A kis- és középvállalkozások bruttó hozzáadott értékből[12] való részesedésének megfigyelése (7. ábra) azért nagyon fontos, mert ebből következtetni lehet a szektornak a megtermelt GDP-ből való részesedésére, végső soron tehát arra, hogy a KKV-k mennyiben járulnak hozzá az ország gazdasági teljesítményéhez és növekedéséhez.

Forrás: GKM, INS, NADSME, SUSR adatai alapján saját szerkesztés

7. ábra. A kis- és középvállalkozások részesedése a bruttó hozzáadott értékből (%)

Az ábrán látható, hogy az egész vizsgált periódusban a magyar kis- és középvállalkozások járultak hozzá legnagyobb mértékben az ország GDP-jének előállításához, míg a szlovák KKV-k a legkevésbé. E két ország adatsorának időbeli alakulását figyelve lényegében stagnálás állapítható meg: Magyarországon 50% körüli, Szlovákiában pedig 40% körüli a szektor bruttó hozzáadott értékből való részesedése. Az összehasonlításban Románia középen helyezkedik el, és egyedül itt figyelhető meg növekvő tendencia: 2000-ről 2005-re mintegy 10%-ponttal nőtt a román KKV-k részesedése a bruttó hozzáadott érték előállításából, és ezzel majdnem elérték a magyar kis- és középvállalkozások szintjét.

A kis- és középvállalkozások teljesítményének értékelésekor figyelembe kell venni, hogy mindhárom vizsgált ország KKV-szektora az európai uniós átlagnál ki-

[12] A bruttó hozzáadott érték vállalati szinten az összes kibocsátás és a folyó termelő felhasználás különbsége. Ezek nemzetgazdasági szintű aggregálásával – a termékadók és ártámogatások egyenlegével való korrigálás után – számítható ki a GDP. Mivel erről az egyenlegről vállalatméret szerinti adatok nem állnak rendelkezésre, ezért a bruttó hozzáadott érték mutató alapján szokás közelíteni az egyes vállalati méretkategóriáknak a GDP előállításához való hozzájárulását (Kállay et al. 2007. 184).

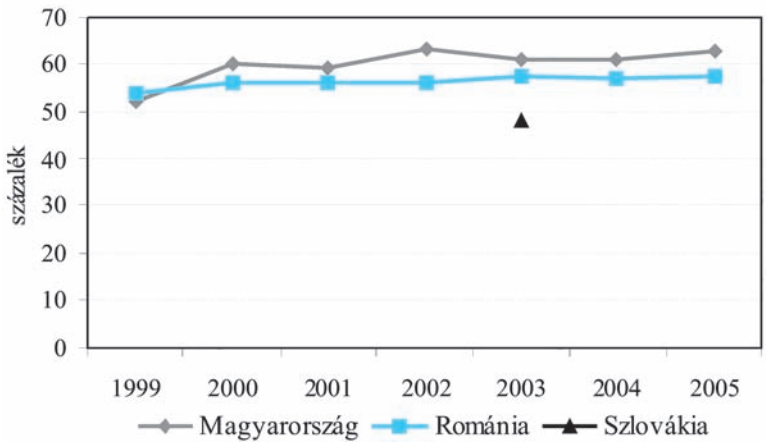
sebb mértékben járult hozzá a bruttó hozzáadott érték előállításához. Az Európai Unióban 2005-ben 57,6% volt ez az arány (Eurostat 2008, 1), vagyis a lemaradás ugyan egyértelmű, de egyik ország esetében sem tűnik behozhatatlannak.

3.2.3. Nettó árbevétel

A nettó árbevétel megfigyelésének jelentőségét az adja, hogy alakulásából következtetni lehet az egyes vállalkozások, vállalkozáscsoportok fejlődésére, növekedésére. A nettó árbevétel nagyságrendjére vonatkozó összehasonlítható adatok nem állnak rendelkezésre, ezért nincs lehetőség a három ország KKV-szektorának növekedését/zsugorodását ennek alapján bemutatni. Ezért – az eddig alkalmazott módszert követve – a kis- és középvállalkozások nettó árbevételből való részesedésének összehasonlítása látható a 8. ábrán.

Sajnos Szlovákiára nézve csak a 2003-as év adata áll rendelkezésre (ez a KKV-szektor mintegy 50%-os részesedését mutatja), ezért csak a másik két ország adatainak összehasonlítása lehetséges.

Az ábra alapján megállapítható, hogy a kis- és középvállalkozások nettó árbevételből való részesedése hasonlóan alakult Magyarországon és Romániában: nagyon enyhe növekvő tendencia figyelhető meg az adatsorokban. A részesedések mintegy 5%-pontos eltérést mutatnak: Magyarországon 60–62%, Romániában pedig 55–57% a KKV-k súlya a nettó árbevételben. Az Európai Unió egészében 2003-ban 58,1%-volt ez az arány (Eurostat 2006, 2), így tehát e mutató alapján a magyar és a román vállalkozások teljesítménye átlag körülinek mondható, míg a szlovák KKV-ké valamivel átlag alatti.

Forrás: GKM, INS, NADSME adatai alapján saját szerkesztés

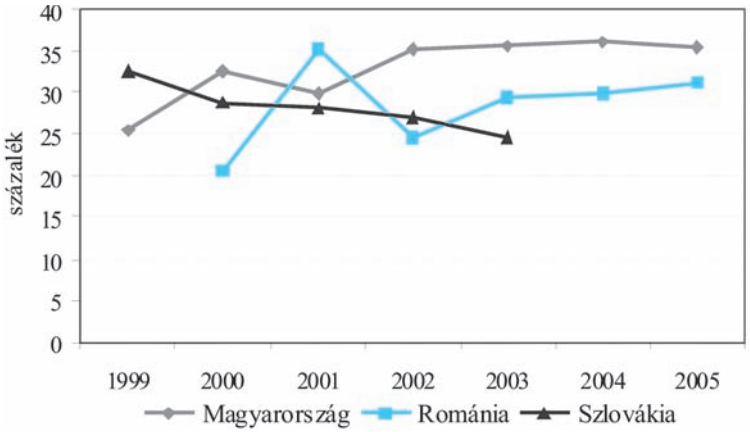
8. ábra. A kis- és középvállalkozások részesedése a nettó árbevételből (%)

3.2.4. Export

Az elemzett mutatók közül az exportértékesítés az, amelyből a legkisebb mértékben részesednek a kis- és középvállalkozások mindhárom országban (9. ábra). Ez nem túl kedvező a KKV-szektor teljesítményének, versenyképességének megítélésére nézve, de legalább két tényező mindenképpen árnyalja ezt a képet. Egyrészt a 9. ábra számai csak a közvetlen exportot veszik figyelembe, de a kis- és középvállalkozások – beszállítói kapcsolataik révén – hozzájárulnak a nagyvállalatok által exportált termékek egy részének előállításához is, tehát közvetett módon mégiscsak részt vesznek a külkereskedelemben. Másrészt a KKV-k versenyképessége nyilván nem azonosítható az exportképességgel, mert a szektor vállalkozásainak jelentős hányada olyan ágazatokban tevékenykedik, amelyek esetén az export vagy egyáltalán nem értelmezhető, vagy nem jellemző (ingatlanügyek, gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatások, kiskereskedelem, javítás, építőipar) (KSH, INS, SUSR).

Az adatok időbeli alakulásának tekintetében jelentős különbségek vannak a három ország között. A legkedvezőtlenebb helyzetben a szlovák KKV-szektor van, mert az időszak eleji 32,5%-ról 25% alá csökkent az exportból való részesedése 2003-ra. A magyar és a román adatok – a kezdeti jelentős hullámzás után – enyhe növekvő tendenciát mutatnak, és az utóbbi években a magyar KKV-szektor exporthoz való hozzájárulása 35% körüli, a román mutató pedig 30% körüli szinten látszik stabilizálódni.

A vizsgált országok KKV-szektorának teljesítménye leginkább az exportértékesítés területén marad el az európai uniós átlagtól, amely 2003-ban 41,5% volt (Observatory 2003/7. 26). Ez azt jelzi, hogy mivel Magyarország, Románia és Szlovákia kis- és középvállalkozásainak exportból való részesedése nemcsak a többi vizsgált mutatóhoz képest alacsonyabb, hanem az európai uniós átlagtól is elmarad, ezért a három ország kis- és középvállalkozásai kevésbé versenyképesek a nemzetközi piacokon, mint egy átlagos európai KKV.

Forrás: GKM, INS, NADSME adatai alapján saját szerkesztés

9. ábra. A kis- és középvállalkozások részesedése az exportból (%)

4. Összegzés, következtetések

A kis- és középvállalkozások gazdasági súlyának és teljesítményének összehasonlító elemzését megnehezíti a statisztikai módszertan és a definíciók időbeli változása és térbeli eltérése, ami a hosszabb távú tendenciák megállapítását és a nemzetközi összehasonlítást is akadályozhatja. A tanulmányban vizsgált mindhárom országban jelentős előrelépések történtek a probléma megoldása érdekében azzal, hogy a nemzeti statisztikai rendszerek fokozatosan átvették/átveszik az Európai Unió ajánlásait, biztosítva ezzel az adatok összehasonlíthatóságát. A KKV-szektorra vonatkozó adatszolgáltatás összehangolása 1999-ben indult, ezért a tanulmányban bemutatott adatsorok ettől az évtől kezdődnek.

A magyar, a román és a szlovák kis- és középvállalkozások gazdasági szerepének összehasonlításakor fontos megvizsgálni az őket körülvevő és tevékenységüket befolyásoló környezetet, amelynek számos eleme közül három makrogazdasági folyamatot (gazdasági növekedés, infláció, munkanélküliség) emelt ki a tanulmány. Az elemzés tanúsága szerint a három ország kis- és középvállalkozásai az ezredfordulón még nagyon eltérő makrogazdasági körülmények között tevékenykedtek. Akkor a magyar gazdaság állapota volt minden szempontból a legkedvezőbb, mivel Magyarországon volt a legnagyobb a gazdasági növekedés és teljesítmény, ugyanakkor a legkisebb az infláció és a munkanélküliség mértéke. A bemutatott folyamatok hatására azonban ez a helyzet mára alapvetően megváltozott. Magyarország gazdasági növekedésének dinamikája lényegesen elmaradt a másik két országétól, aminek következtében a szlovák egy főre jutó GDP nagysága meghaladta, a román mutató értéke pedig megközelítette a magyart. Ezzel párhuzamosan az inflációt és a munkanélküliséget jellemző mutatók a kiegyenlítődés irányába mozdultak el azáltal, hogy Romániában és Szlovákiában mindkét kedvezőtlen folyamatot sikerült visszaszorítani, Magyarországon viszont nem, sőt a változások tendenciáit tekintve ma éppen a magyar gazdaság néz szembe a legnagyobb nehézségekkel. Így a román és a szlovák kis- és középvállalkozások makrogazdasági környezete fokozatosan javult, míg a magyar KKV-ké inkább romlott, aminek eredményeként az időszak végére közel azonos feltételek mellett tevékenykedhettek a vizsgált országok vállalkozásai.

Mindhárom országban a kis- és középvállalkozások alkotják a gazdaság gerincét azáltal, hogy a vállalkozások 99,8–99,9%-a ebbe a szektorba tartozik. E tekintetben három fő hasonlóság figyelhető meg az országok között: a kis- és középvállalkozások száma, a vállalatsűrűség és a mikrovállalkozások aránya növekvő tendenciát mutat. Eltérés viszont, hogy Romániában a vállalatsűrűség lényegesen kisebb, mint a másik két országban, emellett kisebb a mikrovállalkozások és az egyéni vállalkozások aránya is. Szlovákiában a legnagyobb a mikrovállalkozások, és kiugróan magas az egyéni vállalkozások aránya, ami megmagyarázza, hogy miért itt a legkisebb az átlagos vállalatméret. Magyarország adatai lényegében minden mutató alapján a másik két ország adatai között helyezkednek el.

A kis- és középvállalkozások foglalkoztatásban betöltött jelentős szerepe tovább erősíti azt a megállapítást, hogy a KKV-szektor valóban a gazdaság gerincét képezi a vizsgált három országban éppúgy, mint az Európai Unió egészében (a szektorhoz kapcsolódik a foglalkoztatottak mintegy kétharmada). A kis- és középvállalkozások versenyképességének egyik mércéje éppen az lehet, hogy tudják-e növelni – vagy legalább szinten tartani – a foglalkoztatásban betöltött szerepüket, képesek-e munkahelyeket teremteni, és ezzel hozzájárulni a helyi és regionális közösségek gazdaságának fejlődéséhez, és végső soron jólétének növekedéséhez.

A szektor gazdasági szerepének értékeléséhez használt további három mutató (bruttó hozzáadott érték, nettó árbevétel, export) szerint – kevés kivételtől eltekintve – az egész időszakban a magyar kis- és középvállalkozások járultak hozzá a legnagyobb mértékben az ország gazdasági teljesítményéhez, de az összehasonlításban középen elhelyezkedő román és a sort záró szlovák KKV-szektor teljesítménye sem maradt el lényegesen a magyar vállalkozásokétól. Az időbeli változásokat figyelve leginkább a stagnálás jellemző az adatsorokra, különösen a vizsgált időszak végén. A mutatók közül a nettó árbevétel alapján a legnagyobb a súlya az országok kis- és középvállalkozásainak (60% körüli), és egyben ez a mutató az egyetlen, amely körülbelül megfelel az európai uniós átlagnak. A bruttó hozzáadott érték alapján a KKV-k súlya már csak 40–50% körüli, ami nem éri el az Európai Unió átlagát. Az exportértékesítés az a terület, ahol a legkisebb a kis- és középvállalkozások részesedése (25–35% közötti), és egyben a legnagyobb az európai uniós átlagtól való elmaradás.

Az Európai Unió lisszaboni programjával és az Európai Bizottság által megfogalmazott „Gondolkozz először kicsiben!" elvvel összhangban mindhárom ország gazdaságpolitikája nagy hangsúlyt helyez a kis- és középvállalkozások fejlődésének elősegítésére. Magyarország, Románia és Szlovákia akkor tud hozzájárulni Európa új, versenyképesebb gazdasági rendszerének megteremtéséhez, ha a KKV-k működését könnyítő, teljesítményét serkentő célkitűzések a gyakorlatban is megvalósulnak, aminek eredményeként a kis- és középvállalkozások az eddigieknél is nagyobb mértékben lesznek képesek betölteni az európai gazdaság húzóerejének szerepét.

Kulcsszavak: kis- és középvállalkozások gazdasági szerepe, nemzetközi összehasonlítás, makrogazdasági környezet

Felhasznált irodalom

Belyó Pál – Ékes Ildikó – Krasznai Zoltán – Szabó László 2007. Gyorsítósávban a román gazdaság. *ECOSTAT* – Műhely, 2007.09.20.

COM(2008)394: *Think small first* – A "*Small Business Act*" *for Europe*
Commission of the European Communities, Brussels, 25.6.2008

Commission Recommendation 2003/361/EC
Official Journal L124 20.5.2003. pp. 36-41.

Eurostat adatbázisai (epp.eurostat.ec.europa.eu)

Eurostat 2006. SMEs and entrepreneurship in the EU. *Statistics in focus* 24/2006

Eurostat 2008. Enterprises by size class – overview of SMEs in the EU. *Statistics in focus* 31/2008

Flash Eurobarometer 196. 2007. *Observatory of European SMEs*, May, 2007.

Government Program (www.gov.ro)

Kállay László – Kissné Kovács Eszter – Kőhegyi Kálmán – Maszlag Ludmilla 2005. *A kis- és középvállalkozások helyzete*. *Éves jelentés 2003–2004*. Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Budapest, 2005.

Kállay László – Kissné Kovács Eszter – Kőhegyi Kálmán – Maszlag Ludmilla 2007. *A kis- és középvállalkozások helyzete. Éves jelentés 2005–2006.* Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Budapest, 2007.

Kis- és középvállalkozások a magyar gazdaságban. KSH, Budapest, 2002.

Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Stadat adatbázisa (www.ksh.hu)

National Agency for SMEs and Cooperatives (NASMEC) adatbázisa (en.animmc.ro)

National Agency for Development of SMEs (NADSME) adatbázisa (www.nadsme.sk)

The National Strategy for Developing and Supporting the SME Sector from 2004 until 2008 in Romania (en.animmc.ro)

National Institute of Statistics (INS) adatbázisa (www.insse.ro)

Observatory of European SMEs 2003/7.: SMEs in Europe 2003

Oblath Gábor 2005. Mire jó a vásárlőerő-paritás? *Világgazdaság* 2005. április 19.

Román Zoltán 2007. A vállalkozás a magyar gazdaságban – nemzetközi tükörben. *Köz-Gazdaság* 2007/2. 67–84. o.

Statistical Office of the Slovak Republic (SUSR) adatbázisa (portal.statistics.sk)

The Manifesto of the Government of the Slovak Republic 2006. (www.government.gov.sk)

Ubreziová, I.–Wach, K.–Horváthová, J. 2008. Entrepreneurship in small and medium-sized enterprises: Comparative study between Slovakia and Poland for the years 2001-2007. *AGRIC.ECON. – CZECH*, 54, 2008 (8), pp. 358-366.

Vasile Rugina 2006. The development of small and medium enterprises in Romania. *Int. J. Entrepreneurship and Innovation Management*, Vol. 6, Nos. 1/2, 2006